

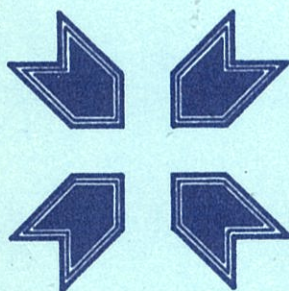
RAHVASTIKU-UURINGUD POPULATION STUDIES

...

EESTI DEMOGRAAFILINE ARENG
LÄBI SAJANDITE

KALEV KATUS

RU Seeria B No. 9

**EESTI KÕRGKOOLOIDEVAHELINE
DEMOURINGUTE KESKUS**

**ESTONIAN INTERUNIVERSITARY
POPULATION RESEARCH CENTRE**

XX sajandi lõpu ühiskondlik areng on kõikjal kiire. Sama kehtib ka Eesti kohta. Poliitilises elus on alates 1987 aastast aset leidnud muutuste ulatus võrreldav paari "normaalse" aastakümne jooksul toimuvaga. Paljud teisedki ühiskonna elu tahud vahetavad kiirelt palet. Kogu selle dünamismi juures paistab demograafiline areng silma oma inertsusega. Siin ei ole ajaliseks arvestusühikuks mitte nädal, kuu ega aasta, vaid märgatavalt pikem ajavahemik: põlvkond.

Demograafiline situatsioon tänases Eestis on üsna kirev probleemide rohkuselt ja teravuselt. Ühiskondlike jõudude hetkevahekorraest sõltub suurel määral paljude probleemide teadvustusaste, neisse suhtumine, arvatavasti ka võimalike reguleerimisteede rakendamine. Kuid demograafilise situatsiooni lahtimõtestamine põhjuslikust aspektist nõuab mistahes poliitilise ja ideoloogilise värvingu kõrvalajätmist ning kontsentreerumist demograafilise arengu seaduspärasuste avamisele. Alljärgnevalt Eesti demograafilise ajaloo ülevaatest peaks muuhulgas selguma, et siinsele rahvale on omased kõik need demograafilised üldtendentsid, mis teiste rahvaste juures on aset leidnud. Demograafiline situatsioon käesoleval ajal pole enamikul juhtudest taandatav sõjajärgsetele protsessidele, suure tähtsusega veel edaspidigi on need sündmused, mis leidsid aset 3-4-5 põlvkonda tagasi, osalt isegi varem. Vaadates käesolevat olukorda paarisaja aastase arengu hetkesituatsioonina, selgub nii mõnegi "kummalise" nähtuse objektiivsus. Toimub ka vastupidine: mõni "tavapärane" nähtus osutub kummaliseks. Senaga, demograafilise hetkeseisu avamine Eestis nõuab pilku minevikust.

Veelgi hädavajalikumaks osutub pikema ajaloolise arengu tundmine tulevikuperspektiivide vaagimisel.

I TRADITSIOONILINE TAASTOOTMISTUUP JA DEMOREVOLUTSIOON EESTIS

Esimesed allikatele põhinevad demograafilised arvanded piirduvad ainult rahvaarvu hinnangutega. Kõige varasem neist kuulub muistse vabadusvõitluse algusaega, tinglikult aastaks 1200. Eestlaste sõjalisest potentsiaalst annab teavet Lati Henriku kroonika. Säilinud on ka Taani hindamisraamat, kust selgub 21 tuhande adramaa suuruse ülesharitud maa olemasolu. Selline põllumaa suutis toita 100-200 000 inimest, olenevalt sellest, kuidas määrata saagikus ja aastakeskmise toiduhulk ühe inimese kohta. P.Johansen /1925/, H.Moora /1961/, E.Tarvel /1970/, H.Palli /1973/ ja teised ajaloolased on määranud rahvaarvu mõneti erinevalt. Et tol ajal olid Eestis arvestatavaks täiendavaks toiduallikaks kalandus, osalt ka jahindus ja korilus, võib tõenäosemaks pidada maksimumpiirile lähenevat arvu. Suurema arvu kasuks räägivad samuti vabadusvõitluse käiguga teadaolevad faktid. Mõõgavendade ordu ei suutnud liivlaste ja lätlaste alistamise järel eestlastest jagu saada. Pärast kümme aastat kestnud võitlust paluti abi Taanilt, kelle sõjajõud eesotsas kuningas Valdemar II-ga tungisidki Põhja-Eestisse. Samaaegselt ründasid läänest veel rootslased, kes suudeti tagasi lüüa. Tundub, et uuemad Eesti rahvaarvu hinnangud, mis toetuvad täiendavale informatsioonile, ongi pigem kõrgemad kui varajasemad.

Ligi 200 tuhandelist ravdarvu tuleb lugeda tolle aja kohta

võrdlemisi suureks. Enam vähem samal ajal ninnatakse rootslaste arvuks 400 000, norralasi oli 200 000, taanlasi 340-500 000, leedulasi 120-170 000, soomlasi ligikaudu kaks korda eestlastest vähem. Eestiaste suhteliselt suur arv ja maa kõrge rahvastikutihedus oli arvatavasti seotud Ida-Lääne vahelise kaubatee ristumisega Eestimaal. Seesama asjaolu sai edaspidi eestlastele saatuslikuks.

Pärast seda, kui Peeter I oli Põhjasõja käigus Eesti kaudu akna Venemaa tarvis Läände raiunud, hinnatakse eestlaste arvu 150 000-le (1712 a.). Niisiis 500 aasta jooksul ei toimunud rahvaarvu kasvu, pigem tuleb tõdeda kahanemist, eiriti kui arvestada vähemalt kahte märkimisväärtset teiste rahvaste sisserännet ja nende järk-järgulist segunemist, mis selle perioodi jooksul oli toimunud.

Muidugi ei olnud Eesti rahvaarv 500 aasta jooksul stabiilne. Nagu traditsioonilise taastootmistüübile omane, vaheldusid rahvaarvu kasvuaastad kriisiperioodidega, mil surnute arv ületas sündinud. Rahvastikukriiside peamisteks põhjusteks tol ajajargul olid nälg, epideemiad ja sõjad, Eestis andsid tooni eelkõige sõja tagajärjed. Esimeseks märkimisväärtseks kriisiperioodiks oli muistne vabadusvõitlus, teiseks teadaolevaks Jüriöö ülestõusu järgne aeg, mil B.Hoeneke kroonika kohaselt Harjumaa (ilmselt suur osa Põhja-Eestit) oli inimtühi. Arvulisteks hinnanguteks pole ajaloolased leidnud piisavalt konkreetseid allikaid. Järgmine rahvastikukriis, üks sügavamaid, kaasneb Liivi sõjaga. Enne sõja algust, aastaks 1550, elas Eestis 240-280 tuhat inimest, 1620-1625 aastaks oli alles vaid 70-100 000 inimest. Rahvarv taastus kiiresti ja XVII sajandi lõpuks elas Eestis 350-

400 000 elanikku. Suur nälg, Põhja-Sõda ja viimane üle-Eestiline katkupeideemia vähendasid rahvaarvu 1712.a. ülesti 150 000 inimesele.

Samalaadne pulseeriv rahvarvu dünaamika oli tol ajal iseloomulik kõikjal. Kuid kasitletud ajavahemiku jooksul kasvas Euroopa rahvaarv tervikuna 1,5-2 korda. See viitab tõsiasi, et kriisiaastate sageduselt oli Eesti territoorium keskmisest halvemas seisukorras. Ida ja Lääne vaheline geograafiline asend tingis siin alates XIII sajandist 9-iibelse rahvastiku taastootmise, samal ajal kui mujal osutus võimalikuks aeglane kasv. Siiski osa naaberrahvaid oli veelgi halvemais tingimuses: oluliselt oli kahanenud liiviaste, preislaste, arvatavasti vadjalaste, vepslaste ning oletatavate teiste Läänemere ääres elanud soome-ugri rahvaste arv /Saks, 1960/.

Eestlaste loomulikke liikumist traditsioonilise taastootmistüübi raames on kõige põhjalikumalt uurinud H.Palli. Tema sulest pärineb ülevaatlik monograafia kogu Eesti kohta /Палли, 1980/, kaks monograafilist uuringut kihelkondade tasemel - Rõuge ja Otepää /Palli, 1973, 1988/ ning rida artikleid. Veidi hilisema perioodi kohta on hindamatu S.Vahtre raamat /1973/, mitmeid olulist infot sisaldavaid artikleid on kirjutanud H.Ligi /1973; 1976/. Need nagu teisedki vastavad uuringud ei jäta kahtlust, et rahvastiku taastootmine Eestis kulges samalaadselt teiste rahvastega. Sündimus oli suhteliselt kõrge väljendudes keskmiselt 4-5 lapse sünnitamises naise eluea jooksul. Neist elas täiseani "normaalsetel" aastatel ligikaudu 2,5-3 last, "kriisiaastatel" tunduvalt vähem. Keskmine eluiga keikis 25-35a.

vahel. Et kriisiaastate jooksul, mis lokaalsel tasandil olid üsna sagedased, tõusis eelkõige laste ja vanurite suremus, oli niigi kõrge sünnitusealiste osatähtsus veelgi enam esile tõusev. Seetõttu oli põlvkondade vaheldumine intensiivne ja kriisiaastate jooksul toimunud rahvaarvu langus taastus küllaltki kiiresti.

Juba XVIII sajandi alguses ilmnevad Eestis esimesed tundemärgid, mis räägivad traditsioonilise taastootmistüübi lagunemise algusest. Olulisem neist tundemärkidest on nn Euroopa abiellumistüübi levimine. J.Hajnal defineeris selle kui (1) hilisema abielluastumise ja (2) suure osa naiste vallaliseks jäämise eluks ajaks /Hajnal, 1965/. Kvantitatiivselt iseloomustab Euroopa abiellumistüüpi vallaliste naiste keskmine abiellumisvanus üle 23 eluaasta ning abielunaiste osatähtsus alla 55% täisealisest (vanemad kui 15a.) naisrahvastikust.

Juba viidatud artiklis J.Hajnal piiritles Euroopa abiellumistüübi leviku lääne poole joonest Leningrad-Triest. H.Palli andmed võimaldavad täpsustada ajalisi raame. Täiuslikumad andmed on Otepää kihelkonna kohta. Naiste keskmise abiellumisvanuse dünaamika oli seal järgmine: 1725-1749 - 21,5 aastat, 1750-1774 - 22,8 aastat ja 1775-1799 - 24,2 aastat /Palli, 1988, lk 87/. Abielunaiste osatähtsus Otepää kihelkonnas 1765 aastal oli 55,8% täisealisest rahvastikust /Palli, 1988, lk 112/. Niisiis oli XVIII sajandi lõpuks Euroopa abiellumistüüp välja kujunemas, Eesti oli selle uue nähtuse leviku idapiiriks.

Euroopa abiellumistüüp oli esimesi pääsukesti, mis kuulutas aastasadu, ilmselt -tuhandeid valitsenud traditsioonilise rahvastiku taastootmistüübi lagunemise algust. Muutused abiellumises olid iseloomulik vaid neile rahvastele, kes täitsid

selles ülemaailmses protsessis pioneeri rolli. Euroopa abiellumistüübi levik oli esimene fenomen, mis eristas selgepiirilisel Eesti demograafilise arengu oma otsesest idanaabrist, samuti enamiku Ida-Euroopa maade arengust tervikuna. Olles küll geopoliitiliselt muutunud 1710 aastast Ida eelpostiks Läänes sai Eestist demograafilise arengu vaatenurgast Lääne eelpost Idas. Ligikaudu juba 200 aastat tagasi väljendunud demoarengu mittesünkroonsus oma naabri suhtes on jäänud väga tähtsaks demograafilist situatsiooni kujundavaks teguriks ka tänapäeva Eestis. See mittesünkroonsus on samuti võtmeks tulevikuprognostide tegemisel.

Koos Ida-Lääne vaheliste kaubateede muutustega oli Eesti ühendamine Venemaaga teguriks, mis hoidis 200 aasta vältel otsese sõjategevuse siit pinnalt eemal. Kadus Eestimaa rahvastiku kriisiperioodide peasüüdlane. Järk-järgult langes teistegi tegurite - epideemiade ja nälja mõju nagu enamikus Euroopa arenenud maades. Suremus jäi üha pikemateks perioodideks traditsioonilise taastootmistüübile omasele "normaalsele" tasemele. Sündimus koos Euroopa abiellumistüübi levikuga küll langes, aga esialgu aeglaselt. Võimalikuks sai nn üleminekueelne rahvaarvu kasv. Eestis tõusis rahvaarv ca 150 000 inimeselt Põhjasõja järel 730 000-ni 1850 aastaks /Karyc, 1982, lk 103/. Peaaegu 5-kordne rahvaarvu kasv vähem kui 150 aastaga polnud väiksem kui teistes riikides samal arenguperioodil, naabritega võrreldes kõrgemgi. Paraku jättis "stardieelne" rahvaarvu väiksus eestlased endiselt väiksearvuliseks võrreldes naabritega Balti mere basseinis ka vaadeldava perioodi lõpuks. Soomes elas XIX

sajandi keskel juba 1 657 600 (1851 a.), Rootsis 3 500 000 (1850 a.), Lätis 1 265 000 (1863 a.), Taanis 1 608 000 (1860 a.) inimest /Население, 1986, с 17; Демографическая..., 1985, с 107, 506, 528/.

Eelmise sajandi keskpaigas algavad Eesti rahvastiku taastootmises toimuma muutused, mida nimetatakse demograafiliseks revolutsiooniks. See protsess on meil seni halvasti uuritud, eriti algusperiood. Püüdsin dissertatsioonis /Karyc, 1982/ üldistada olemasolevat informatsiooni ja jõudsin järeldusele, et murrang demograafilises arengus sai alguse 1850-1870 aastate vahel, tinglikult 1850 aastal. Sellest perioodist näitavad nii suremus- kui ka sündimusüldkoefitsiendid keskmiselt pidevat langustrendi (vaid lühiajaliste võngetega) nagu graafikul 1 näha. Demograafilise ülemineku lõpufaas on juba andmetega hasti kindlustatud. Olgu koos teiste sündimuse kohta käivate üldandmetega ära toodud nn Coale indeksid, näitajad, mis spetsiaalselt olid Princetoni tööühma poolt välja töötatud uurimaks sündimuse alanemist demorevolutsiooni käigus (vt tabel 1). Käesoleva sajandi 30-ndateks aastateks oli sündimus langenud allapoole rahvastiku taastootmispiiri, seda põhiliselt sündimuse reguleerimise tõttu perekonnas. Suremuse seisukohast on kvantitatiivsed kriteeriumid demorevolutsiooni lõppemise tähistamiseks segasemad. 1932-1934.a. suremustabeli järgi oli keskmine eluiga Eestis 56,4 aastat, meestel 53,1 ja naistel 59,6 aastat. Euroopa kõrgeimad näitajad olid tol ajal Hollandis (62,7), Norras (62,4). Samuti jäi Eesti neist nagu mitmest teisestki riigist maha suure väikelaste suremuse poolest: see näitaja oli veel 1935-1939 a. 85,1%. Suremuspõhjuste hulgas oli aga kindla

juhtpositsiooni saavutanud juba endogeensed põhjused
/Rahvastikuprobleeme.... 1937, lk 148/.

Tabel 1

EESTI RAHVASTIKU SÜNDIMUSINDEKSID RAHVALOENDUSAASTAIL

	1922/23	1933/34
Summaarne sündimuskordaja	2.48	1.88
Sündimuse erikordaja (sünde 1000 sünnitusealise naise kohta)		
kõik naised	69.4	61.0
abielus	127.5	110.2
mitteabielus	8.8	12.0
Coale'i indeksid:		
sündimuse üldindeks	0.192	0.153
abielulise sündimuse indeks	0.404	0.289
abieluvälise sündimuse indeks	0.025	0.030
abielulisusindeks	0.440	0.476

Demograafilise ülemineku võime lugeda lõppenuks enne II maailmasõda. Kui püüda sellele demoarengu suuarpöördele anda ajalised mõõtmised, võime tinglikult lugeda demorevolutsiooni kulgemiseks perioodi 1850-1940. Siinkohal olgu veelkord rõhutatud vajadus täsiselt demorevolutsiooni kulgu Eestis uurida. Sellisel seisukohta on kirjalikult väljendanud samuti H.Palli /Nannu, 1988, c 15/. Mõtted liiguvad nn Princtoni programmi realiseerimise ümber.

Demograafiline revolutsioon toob kaasa uue ja ajaloos kordumatu rahvaarvu muutuse teguri. Keskmise eluea ligikaudu kahekordse kasvu tõttu elavad kõik sündinud märgatavalt kauem ja mitme põlvkonna kooseksisteerimine asendab põlvkondade kiire vaheldumise, mis oli iseloomulik traditsioonilisele taastootmistüübile. Kui veel sündimuse langus jaab

demorevolutsiooni kaigus suremuse langusest maha, on rahvaarvu kasv sel perioodil eriti kiire. Seda nähtust nimetatakse demograafiliseks plahvatuks.

Eristatakse demorevolutsiooni kulgemise 3 tüüpi, millest meid huvitavad kaks Euroopale omast. Prantuse tüübile on iseloomulik suremuse ja sündimuse peaaegu üheaegne langus ja demoplahvatuse tagasihoidlikkus. Inglise tüübi korral säilitab sündimus 10-20 aastat või kauemgi endise kõrge taseme peale suremuse langustrendi algust. Rahvaarvu kasv on sel juhul märgatavalt suurem. Z.Pavliku andmeil on rahvaarvu kasv demorevolutsiooni kaigus olnud näiteks Inglismaal 4,9 korda, Taanis 4,3, Hollandis 5,7, Saksamaal 2,8, Rootsis 3,0, Prantsusmaal 1,8 korda jne /Pavlik, Hampl, 1975/.

Demorevolutsiooni Eestis tervikuna ja tänapäeva seisukohalt olulises vaatenurgas kirjeldades tuleb eelkõige peatuda kahel asjaolul. (1) Protsess toimus Prantsuse tüübi kohaselt. Suremus ja sündimus hakkavad ka Eestis praktiliselt üheaegselt langema, mistõttu eestlaste rahvaarv kasvab sel perioodil ligikaudu vaid 1,6 korda /Katyc, 1982/. Rakendades Z.Pavliku territooriumikeskset meetodikat, mille puhul kasvu arvestatakse antud kindla territooriumi jaoks väljarõnnet arvestamata, oleks rahvaarvu suurenemine ainult 40%. Tuleb siiski viidata asjaolule, et Z.Pavliku poolt on arvatavasti mõneti teistmoodi määratletud demorevolutsiooni algusaeg. Teatud mõttes paradoksaalne, kuid eestlaste tänapäevast väikesearvulisust tuleb eelkõige otsida tema kõige kiirema kasvu - demoplahvatuse - ajast, mil eestlaste arvu kasv jäi enamiku teiste rahvaste suurenemisest mitmekordselt maha.

(2) Demorevolutsiooni algus eestlastel oli üks varajasemaid kui mitte kõige varajasem Ida-Euroopas. Rootsist ehk veidike maas /The Biography, 1974/, edestas ta koos Põhja-Lätiga (ilma Latgaliata) oma naabreid. Tänaise situatsiooni hindamise seisukohalt on eriti oluline vahe Venemaaga. A.Vichnevski ja A.Volkov näevad Tsaari-Venemaa rüpes alles esimesi märke ülemineku algusest ja loevad päris alguseks 1917 sotsiaalsele revolutsioonile järgnenud perioodi. Koos kaasautoritega asuvad nad seisukohale, et olulistest aspektides demorevolutsioon Venemaal lõppes 60-ndate aastate alguses /Воспроизводство..., 1983/. Võib öelda, et juba XVIII sajandil ilmnenud muutused Eesti demograafilises arengus tingivad demorevolutsiooni alguse ligikaudu pool sajandit varem Venemaaga võrreldes. Vähemalt 20 aastane vahe oli sailinud ülemineku lõppedes. Selle ebasünkroonsuse tänapäevase tähenduse juurde tulen hiljem.

Üks esimesi teadlasi, kes formuleeris hüpoteesi mobiilsusrevolutsioonist oli W.Zelinski /1971/. Selle teooria kohaselt toimub samaaegselt demorevolutsiooniga ka rahvastiku mobiilsuse kasv. Eriti ilmneb see demorevolutsiooni sel etapil, kui alaneb juba ka sündimus. Nimetatud ajajärgul närgeneb põlvkondadevaheline sõltuvus: vanureid on veel vähe ning ka lapsi jääb perekonnas järjest vähemaks. Teisalt toetab mobiilsust rahvastiku kiire suurenemine, mille tulemusena kõigile ei jätku maal - seal elab kuni 90% rahvastikust enne demorevolutsiooni algust - tööd. Rändevoo sihte on põhimõtteliselt kaks: sama territooriumi linnad ja emigratsioon teistesse riikidesse.

Eesti alal eksisteerisid läbi keskaja kuni XX sajandi

alguseni 12 linna. Linnaravastiku osatähtsus veel XIX sajandi esimesel poolel oli Eestis 5-6% /Палли, 1977, с 228/. Osatähtsus tõuseb 19,2%-le 1897 aastaks ja 32,8%-le 1939 aastaks. Eelmise sajandi lõpul ja osalt käesoleva alguses kujuneb Eestis välja linnade ja asulate võrk, mis on säilinud siiani (va Ida-Virumaa). Vanade linnade kasvu ja uute tekkimise kindlustas rändevoo maalt. Paistab siiski, et Eesti linnad ei olnud piisava sisemise arengupotentsiaaliga, et vastu võtta kogu potentsiaalset rännet oma tagamaalt. Arvatavasti mängis oma rolli võõrapärane (saksa-vene) elukorraldus mietes linnades, kirdlasti mõjutas samas suunas üldine majanduslik alaareng. Igatahes suur osa Eesti rändevooost suundub väljaspoole oma etnilisi piire. Viimasel on kaks põhisuunda. Ühele neist on sihtpunktiks meretagused riigid/kolooniad nagu see Euroopas reeglilis. See väljaränne Eestist ei omandanud organiseeritud vormi ning hõlmas peaaesjalikult rannarahvast, puudutamata talupoegi. R.Taagepera on hinnanud teistesse maailmajagudesse väljarännanud eestlaste arvu enne I maailmasõda paarile tuhandele inimesele /Taagepera, 1989, lk 60/, arusaadavalt on see väga ligikaudne ja ilmselt vähendatud hinnang. Põhiline osa eesti väljarändest suundus Venemaale. Seal oli maa hankimine sageli võimalik praktiliselt samadel tingimustel kui Uues Maailmas, juurdepääs majapidamiskraamiga aga kaugelt lihtsam meresõidust. Venemaa koloniseerimine võttis Eestis organiseeritud kuju. Eelmise sajandi lõpul tekkisid eesti asundused Kaug-Itta, Siberisse, Abhaasiasse, Krimmi, Volga kesk- ja alamjooksule ning mujale, arvukam suurim oli naaberalade - Pihkva, ja eriti Peterburi kubermangu koloniseerimine ning Peterburi linna asumine /Nigol, 1918; Pullat, 1981; Выйме, 1975/.

Loendatud on kuni 500 eesti asundust Vene Impeeriumi aladel.

Demoplahvatusega kaasnev eestlaste väljaränne etnilistest piiridest on demograafiliselt nõrgalt uuritud, väljarändajate arv pole teada. 1897 aasta rahvaloendus võimaldab saada hetkeseisu eestlaste asukohast. Siis elas 1 002 738-st Venemaa Impeeriumi eestlastest oma etnilistes piirides ca 891 600 eestlast, seega väljaspool ligikaudu 110 000 eestlast. Teiseks orientiiriks on 1920 aasta Nõukogude Venemaa rahvaloendus, mis ei haaranud siiski suurt osa endise impeeriumi "aäremaid". V.Maamägi, toetudes rahvaloendusandmetele, hindab 1920 aasta augustiks eestlaste arvuks Venemaal 180-185 000 inimest /Maamägi, 1976, c 47/. Arvestades, et juba varem olid Eestisse naasnud sõjaväelased ja alanud oli Tartu rahulepingu kohaselt opteerumine, võib hinnata eestlaste arvu väljaspool etnilisi piire Vene Impeeriumis selle lõpul ligi 200 000 inimesele. Kui arvestada ka mujale maailma väljarännanud, elas umbes 20% eestlastest enne I maailmasõda väljaspool oma kodumaad. Muidugi pole see väljarände määr, sest "valiseestlased" kasvasid arvukuselt ka demograafiliste protsesside kaudu. Teisalt tuleb arvestada juba ka võimaliku assimilatsiooniga selleks ajaks.

R.Kero tuleb Soome väljamigratsiooni uurides järeldusele, et kuni I maailmasõjani emigreeris Soomest 330 000 inimest, millega Soome kuulus nende Euroopa riikide hulka, kust suhteline väljaränne oli väga suur /Kero, 1982, p 47/. Soome taustal tundub väljaränne Eestist olema suhteliselt veelgi suurem (Soomes rahvaarv oli enne I maailmasõda 3 miljoni, Eesti 1,2 miljoni elaniku ümber) pretendeerides selle näitaja osas Euroopas

esikohale.

Väljarandel Venemaale peatusin pikemalt seetõttu, et II maailmasõja järgsel perioodil etendavad nn "venemaa eestlased" olulist mõju Eesti demograafilisele olukorrale.

II SÕJAD JA SOTSIAALSED KRIISID

I ja II maailmasõda ja nendega kaasnenud sotsiaalsed nihked lõikusid Eesti demograafilisse arengusse mitte niivõrd arengu seaduspärasusi modifitseerivate teguritena, kuivõrd geopoliitilist situatsiooni ja ka rahvaarvu muutvate faktoritena.

I maailmasõja ja Vabadussõja järel leiab peale 700 aastast vaheajaga aset Eesti ala administratiivse killustamise likvideerimine. Varemast selgepiiriliseks muutub Eesti rahvaarvu, Eesti rahvusliku koosseisu, sise- ja välisrände jms, tänapäeval diskussiooni objektiks oleva mõiste. Iseseisva Eesti Vabariigi sünni paneb aluse demograafilisele statistikale, mis on oma aja parimaid maailmas ning mille detailsuse taastamiseni pole Eestis seni veel jõutud. Ometi iseloomustab nii eelnenud kui järgnenud ühiskonnakriisi perioode vajalike andmete puudulikkus.

Üheks lüngaks rahvastikuloos on Eesti rahvaarvu langus I maailmasõja ja Vabadussõja käigus. Rahvaarvu dünaamikale 1897-1959 a. on pühendatud V.Kaufmanni kandidaadidissertatsioon. Tema hinnangu kohaselt elas 1915 aastal 9-s Eesti maakonnas (1881 a. rahvaloenduse piirid) 1 157,8 tuhat inimest, 1920 aasta piirides 1 282,2 tuhat /Kaufmann, lk 27/. 1. jaanuaril 1920 oli Eesti rahvaarv 1 059 tuhat inimest /Rahvastik..., 1930, lk 43/. Seega toimus 223,2 tuhande inimese suurune kahanemine. Paraku sisaldab see arv nii hukkunuid kui ka Eestist ühel või teisel põhjusel

lahkunuid.

Neidsamu V.Kaufmanni arve aluseks võttes püüdsin selgusele jõuda, palju eestlasi sõjakeerises hukkus. 1897 aasta rahvaloendusel, nagu juba varem nimetatud, oli Vene Impeeriumis 1 002 738 eestlast. 1922 a. lõpuks elas Eestis 969 976 eestlast, Nõukogude Venemaal oli eestlaste arvukus selleks ajaks Eestisse opteerumise tulemusena (Eesti Vabariigi statistika järgi opteerus 1920-1923 37 578 inimest) vähenenud 153-158 000-le. Niisiis kogu eestlaste arvuks endisel Vene Impeeriumi alal 1922 aasta lõpuks kujuneb 1 125 000. Kasv 1897-1922 on seega 120 000. V.Kaufmann hindab loomulikku iivet 9-s eesti maakonnas 1897-1915 +147 600 inimesele, millest eestlasi võis olla 134 000. Kui ka mujal Venemaal elavatel eestlastel arvestada samaväärne iive, võib I maailmasõja alguseks eestlaste arvuks lugeda 1 157 000. Perioodi 1916-1919 Eestis iseloomustab negatiivne iive 37 300 inimese võrra, aastad 1920-1922 annavad 7000 inimeselise positiivse iibe. Neid arve kokku võttes koguneks rindel hukkunuid ja välismaale sattunud eestlasi vaid 4-5 tuhande ringis, mis ei saa õige olla. Korrigeerimist vajab ilmselt nii sõjaeelne eestlaste kui ka kogu Eesti elanike arv.

Kui rahvaarvu muutumine I maailmasõja ja Vabadussõja käigus nõuab põhimõttelist täpsustamist, siis mõju demograafiliste protsesside arengule on selgem. Vahetult peale sõda jätkub suremuse langutrend, sama võib kinnitada ka sündimuse osas. 1921-1923 a. toimunud mini-baby-boom on peaaegu märkamatu ning 20-ndate aastate lõpuks langeb sündimus juba allapoole taastootmispiiri. Teisisõnu, demograafilise revolutsiooni kulgu

sõjasündmused põhimõtteliselt ei mõjutanud. Hüpoteesi korras võib siiski oletada mõningat sündimuse langustrendi kiirenemist ekstremaalsete sündmuste mõjul.

II maailmasõda ja sellega kaasnenud geopoliitilise olukorra muutumine põhjustas I maailmasõjaga võrreldes hoopis suuremad nihked Eesti demograafilises arengus. Sündmused saavad alguse juba 1939 aastal, kui lahkuvad sakslased, arvult teine vähemusrahvus Eestis: 17.oktoober 1939 – 11. mai 1940 naaseb Waterland'i 13 339 inimest /Paḡd, 1978/. 1.jaanuariks 1940 on Eesti rahvarv 1 121 939 /Eesti NSV..., 1940, lk 32/ ja 1. septembriks 1940 a. 1 117 310 inimest /Eesti NSV..., 1940, lk 32/. 1941 aasta (1.detsember) III Eesti rahvaloendus näitab rahvaarvuks vaid 1 017 811 inimest. Seega on kahanemine 1940 aasta algusega võrreldes 104 120 elanikku ja aasta ning 3 kuulise Nõukogude perioodi jooksul 99 500 inimest. See arv sisaldab muuhulgas ka 14. juunil 10 157 küüditatut /Laasi, 1988/. Need põhjused, mis viisid peaaegu 10% Eesti elanikkonnast kodust eemale või olid nende hukkamise aluseks, selgitati järgneva 3 aasta jooksul üsna üksikasjalikult välja ja andmed on publitseeritud. Viimati tegi seda ülevaatlikult R.Taagepera /1989/. Neist oli sõja lõpuks potentsiaalseteks tagasitulijateks minu hinnangu kohaselt 32 500 inimest. Tinglikult võib arvestada, et nende arvel kasvas "venemaa eestlaste" arv.

Toetudes sõjaaegsele rahvastikustatistikale hindab V.Kaufmann Eesti rahvaarvu 1.juuliks 1944 (enne sõjategevuse algust Eesti territooriumil) 994 300 ja 910 200 inimesele peale sõjategevuse lõppu, tinglikult 1.jaanuariks 1945. Rahvaarv oli vähenenud 207 100 inimese ehk 18,5% võrra 1940 a. 1.septembriga

võrreldes ja 107 600 inimese võrra 1941 aasta rahvaloendusega võrreldes /Kaufmann, 1967, lk 111-113/. Otseste sõjakaotustega pole siiski tegemist. Viimane arv on väiksem ülevalpool viidatud 32 500 potentsiaalse tagasitulija võrra. Välismaale sattus erinevaid teid pidi veidi enam kui 70 000 eestlast. Kuigi mitte hukkunud, oli see Eesti jaoks "kadunud" rahvastik. Teisalt toodi või tuli märkimisväärne osa eestlasi Leningradi ning Pihkva oblastist sõja ajal tagasi Eestisse ja nemad olid viidatud arvu sees.

Sõjategevuse lõppemisega Eesti territooriumil ei normaliseeru veel ühiskondlik elu. Hilisemates II maailmasõja lahingutes hukkunute (toimub uus mobilisatsioon Punaarmeesse), metsavendluse likvideerimise käigus langenute, süüdimõistetute jt arv on teada esialgu üsna ligikaudselt /Parming, 1972; Taagepera, 1989/. Toimus uus küüditamine, 25. märtsil viiakse ühe ööga ära vähemalt 20 702 inimest /Laasi, 1989/. Seegi teistest konkreetsem arv on pandud kahtluse alla ja viimati hindas A. Tarand küüditatuid 53-57 tuhandele inimesele /Niinemets, 1989/.

II maailmasõja ja sellega kaasnenud sotsiaalsete pöörete tõttu aset leidnud inimkaotusi on kokkuvõtlikult raske teha. Üks võimalus on võrrelda eestlaste arvu enne sõda ja 1959 aastal, mil esmakordselt sõjajärgsel perioodil on kasutada täpsed arvud. Rahvaloenduse järgi elas siis Eestis 892 653 eestlast ja mujal NSVL-s 95 963, kokku 988 616 inimest. 1939 a. rahvaloendusel loendati NSVL-s 143 589 eestlast /Kozlov, 1982, C 285/, Eestis oli sel ajal eestlasi 999 130, kokku seega 1 142 719 inimest. Kahekümneaastase perioodi vahe moodustab - 154 103 isikut.

Loomulikku iivet Eestis 1945-1959 hindab V.Kaufmann /1967, lk 140-141/ 60 000-le, kellest umbes 50 000 võisid olla eestlased. Vähemalt selle arvu võrra oli rahvas sõjajärgsel perioodil kuni rahvaloenduseni kasvanud (loomuliku liikumise andmeid eestlaste kohta mujal NSVL-s pole). Niisiis moodustavad sõja- ja pöördeliste sündmuste inimkaod 200 000 inimest, mis on eestlaste sõjaeelsest arvust 17,5%.

Sedavõrd suurt arvulist kaotust ei suuda eestlased enam kunagi "tagasi teha". Erinevalt teistest NSVL ja Ida-Euroopa rahvastest tabas eestlasi (ja lätlasi) katastroof demograafilise revolutsiooni lõppjärgul. Sündimus oli langenud allapoole taastootmistaset ning rahvaarvu kasv toimus vaid vanusstruktuuri positiivse potentsiaali mõjul. Sellise põlvkondade aeglase vaheldumise tingimustes on selline haav parandamatu.

Sõda põhjustas ka hoopis teistlaadi muutusi Eesti rahvastikus. Eesti muutus lühikeseks ajaks peaaegu absoluutseks rahvusvabariigiks. 1934 a. rahvaloendusel oli eestlasi kogu rahvastikust 87,7%, venelasi 8,2%, sakslasi 1,7%, rootslasi 0,7% ja teisi rahvusi 1,7%. Sakslaste lahkumisest oli juttu, Nõukogude aasta jooksul nn järelmigratsiooni käigus lahkusid nad praktiliselt kõik. Rootslased lahkusid organiseeritult Saksamaa-Rootsi kokkuleppe kohaselt põhiliselt 1944 a. Enamik venelastest asusid idapiiri segaasustusega alal. Need alad liideti 1945 a. VNFSV-ga, mille tulemusena Eesti territoorium vähenes 1854 km² ja 56 200 elaniku (Kaufmanni hinnang 1944 a. sügiseks), millest 81% olid mitte-eestlased, võrra /Kaufmann, 1967, lk 114, 273/. Neid muutusi arvestades sain eestlaste osatähtsuseks Eesti uuei territooriumil sõjategevuse lõpuks 97,3% /Karyc, 1987, c 15/.

Eesti oli kaotanud kõik oma põlised vähemusrahvad.

Eesti liitumine NSVL koosseisu ühendas uuesti demograafiliselt erinevatel arengustaadiumil olevad territooriumid. Randepotentsiaali seisukohalt olid aga osad vahetunud. Eelmise sajandi II poolel ja käesoleva alguses oli Vene Impeerium Eesti kolonisaatorite vastuvõtjaks, nüüd oli kõrge randepotentsiaali etapp omane suurele osale NSVL-st, Eestist aga sai selle potentsiaali realiseerimise üks sihtregioonidest. Üldisest väljarändevoost suundus siia suhteliselt väike osa, kui mõista VNFSV põliskasurkonna, Ukraina ja Valgevene poolt vaadatuna, kuid katastroofiliselt suur osa Eesti poolt nähtuna. Rahvaarvude kahe suurusjärguline vahe sai siin määravaks.

III SÕJAJÄRGNE PERIOOD JA TANASED PROBLEEMID

Demograafilise situatsiooni aktualiseerumine Eestis toimus põlis- ja randelise elanikkonna proportsioonide muutuse tulemusena. Teravnesid olemasolevad probleemid ning sündisid uued vastuolud nii demograafilise kui laiemas sotsiaalse arengu raames. Pole midagi imestada, kui vaadata proportsioonimuutuste ulatust ja eriti kiirust. Tabel 2 esitab Eesti rahvarvu dünaamika rahvaloendusaastate lõikes. 45 aasta jooksul on eestlaste osatähtsus langenud 97,3%-lt 60,6%-le. Sellist randelise elanikkonna kasvumäära ei tunne ükski neist riikidest, kes 1970-ndate algusest juba teravalt tunnetasid muulaste sisserändevoost poolt tekitatavaid sotsiaalseid probleeme.

Randelise rahvastiku kasv Eestis pole käsitletava perioodi ulatuses olnud päris ühesuguse iseloomuga, kuigi objektiivseks

aluseks on olnud demoplahvatusega kaasnev kõrge randepotentsiaali slaavi vabariikides. Eestis, kus nimetatud etapp oli juba labitud, kujutas endast ühte väljarandevoo sihtregiooni. Niisiis potentsiaalne sisseränne slaavi vabariikidest Eestisse oli paratamatult määratud demorevolutsiooni kulgemise

Tabel 2

EESTI RAVAARV RAHVUSLÖIKES

	Kogu elanikkond	Eestlased	Mitte- eestlased	Eestlaste osakaal, %
1945 (*)	854 000	831 000	23 000	97.3
1959	1 196 791	892 653	304 138	74.6
1970	1 356 079	925 157	430 922	68.2
1979	1 464 476	947 812	516 664	64.7
1989	1 565 662	963 281	602 381	61.5

(*) hinnang

ebasünkroonsusega ning geopoliitilise olukorra muutus võimaldas selle potentsiaali vallandada. Algselt lisandus ka administratiivranne. Sotsiaalsed umberkorraldused nõudsid juhtiv- ja ideoloogiakaadrit. Leidis aset majandusjuhtimise bürokratiseerimine ja nii tekkis tungiv vajadus kaadri järele väikeste alllülideni välja. Seda kaadrit komplekteeriti organiseeritult. Lisandus sõjavägi, ohvitserkond sageli perekondadega. Eesti pakkus oma sõjaeelse suhteliselt arenenud majanduse ja suurusjärgu võrra tegusama infrastruktuuriga majanduslikult tulukamat regiooni kapitaalmahutuste paigutamiseks. Industrialiseerimislaine (Kirde-Eesti, Tallinn jm) lõi soodsa pinnase potentsiaalse sisserändevoos hõlmamiseks. Seda enam, et untaegu viidi põliselanikke Eestist hoopis ara. Esimese 5 sõjajärgse aasta jooksul ongi eestlaste osatahtsuse eriti kiire

langus põhjustatud mitte ainult soliidsest sisserändest, vaid samaaegselt toimuva põliselanike vägivaldsest väljarändest.

Administratiivse sisserändekomponendi tähtsuse langusega ja ellujäänud väljasaadetud põliselanike naasmisega 50-ndate aastate lõpuks omandab ränne Eesti ja NSVL teiste regioonide vahel sellise ilme, mida tuleks lugeda seadusparasuseks kahe erineva rändepotentsiaaliga piirkonna vahel. 60-ndatel aastatel algab aegamisi toimima rändepotentsiaali langus ka VNFSV Euroopa osas, rändeintensiivsuse kahanemine oleks käivitanud aeglase, kuid järjekindla Eesti sisserändevoo alanemise. Paraku rikuti rände loomulikku arengut teistkordselt. Nimelt oli majanduse ekstensiivareng ammutanud Eesti tööjõuressursid. Muijal NSVL-s jätkus aga veel 15-20 aastat (sellesama demograafilise arengu ebasünkroonsuse tõttu) kiire tööjõuressursside kasv ja ekstensiivareng jäi valitsevaks. Ühtne tsentraalne majandusjuhtimine ei võimaldanud Eestilgi tavapärasest haibida. 60-ndate aastate II poolest käivitub sisserännet Eestisse soosiv majandusmehhanism. Initsiatiiv tuleb Eestist endast ja ta on varjatud. Selle soodustuspoliitika peamine jõud seisneb aga tema mitmekesisuses: tema taga ei seisa keskaparaadi ühtne bürokraatlik administratiivkorraldus, vaid üksikute ettevõtete, harvem ministeeriumite majanduspoliitika. Teistest põhjalikumalt on seda rändemehhanismi uurinud R.Noorkõiv oma kolleegidega /Noorkõiv, 1986/.

Rände soodustuspoliitikal polnud siiski võimalust tõsta Eesti naaberalade langevat rändepotentsiaali. Sisserändevoo kunstlik ülevaheldamine saavutati hoopis Eesti rändetagamaa, so

territooriumi, millega Eesti omab pidevaid rändevooge, märgatava laienemise tulemusena. Graafikul 2 on näidatud 1970-ndate aastate rahvaloenduste vaheline laienemine. Samal ajal vahetute naaberaladega Eesti rändevood alanesid üsna kiiresti. Üigu näiteks toodud traditsiooniline rändetagamaa - Pihkva oblast (tabel 3). Kogu Eesti rände kohta on põhjalikum informatsioon lisas.

Tabel 3

AASTAKESKMISED RÄNDEVOOD EESTI JA PIHKVA OBLASTI VAHEL

	Sisseränne Eestisse	Suhteline muutus,%	Rändegsaldo	Suhteline muutus,%
1955-59	2028	100	+725	100
1960-64	2030	100	+1121	155
1965-69	1530	75	+669	92
1970-74	1249	62	+448	62
1975-79	987	49	+366	50
1980-84	709	35	+212	29
1985-87	563	28	+125	17

Eesti rändetagamaa laienemine põhjustas sisserändevoo ja rändesaldo nimetamisväärselt aeglasema languse, kui see oleks soodustuspoliitika puudumisel toimunud. Paraku on see kvantitatiivne pool asja väiksem hädä. 70-ndate aastate teisest poolest kandub rändeprobleemi teravus järjest selgemalt kvalitatiivsele pinnale. Selgituseks tuleb peatuda kaheil asjaolul. (1) Rändetagamaa plahvatuslik laienemine tõi kaasa üha enam diferentseeruva rändelise elanikkonna Eestisse. Kasvavai osal uustulnukatest pole olnud Eesti ja varem mingit kokkupuudet ja siinne elukorraldus tundub olevat võõras ja vaenulik. Kuid ühtsust pole uustulnukatel ka varem Eestisse saabunud migrantidega naaberaladelt. Nii moodustab Eestisse kogunenud

rändeline elanikkond väga heterogeense hulga, mille sisemine diferentseeritus on isgi suurem kui põliselanike ja mõnede rändelise elanikkonna rühmade vahel. Eesti rahvastiku demograafilise, tegelikult üldsotsiaalse ühtsuse lagunemine on raskendanud ühiskondlikku arengut enam-vähem kõigis tema ilmingutes.

(2) Sisserände soodustuspoliitika baseerus materiaalsete hüvede pakkumises. Sellele reageeris eelkõige selline osa ravastikust, kelle kodutunne oli pärsitud ning kes tundsid ennast "kodus" igalpool, kus pakuti paremaid tarbimisvõimalusi. Selline nn üliadaptiivne rahvastik tõi enesega kaasa ühiskondliku elu unifitseerimispüüde. Eesti osutus üheks regiooniks, mis kontsentreeris sellist osa ravastikust kogu oma rändetagamaalt /Karyc, 1989/. Just see osa rändelisest ravastikust kindlustab praegu sovinistliku liikumise kõigis Balti riikides nagu mujalgi kogunemispaikades üle NSV Liidu.

Omaette küsimus on rändelise rahvastiku ebaühtlane paiknemine Eestis. Rändestatistika ei fikseeri sünnikohta, kuid kaudselt saab rändelise rahvastiku osatähtsust hinnata rahvastunnuuse põhjal (vt graafik 3). Ta on koondunud eelkõige linnadesse ja neist omakorda suurlinnadesse (Kirde-Eestis, Tallinn) ja samuti punktasustuse kujul sõjaväebaasidesse (Paldiski). Võib öelda, et Eesti rändetagamaa laienemine oli väga ebaühtlase siseregionaalse mõjuga. Osa linnade jaoks põhjustas see kahelainelise urbanisatsiooni, Tallinna seisukohalt on seda protsessi uurinud K.Katus ja L.Sakkeus /Karyc, Cakkeyc, 1986/. T.Kümmel on näidanud asustussüsteemi destabiliseerumist ning

kolonlaaliseloomuga asustushierarhia kinnitumist Eestis /Kümmel, 1986/. Eriti keeruline on olukord Ida-Virumaal, kust põliselanikud juba pikema perioodi vältel lahkuvad teistesse Eesti regioonidesse.

Suur sissetõu Eestisse põhjustas muuhulgas ka demograafilise käitumise diferentseerumise. Kujunes välja tinglikult kaks käitumistüüpi: eestlastele ja mitte-eestlastele omane. Muidugi pole diferentsiatsiooni põhjuseks mitte niivõrd rahvaskuuluvus, kui erineval ajal läbitud demograafilise ülemineku etapp koos vastava üldkultuurilise taustaga. Randeline elanikkond Eestis on ka oma teise siinse põlvkonna poolt säilitanud koduregiooni käitumismudeli, mis nagu varem viidatud, on olnud Eestiga ajaliselt sünkroonne. Kahe käitumistüübi koosseksisteerimine kujundab tänase ja homse demosiituatsiooni Eestis.

Eriti selgepiiriliselt ilmneb kahe demokäitumise erisus sündimusprotsessis. Sündimusedünaamika eestlastel on mõneti ainulaadne Euroopas, mis täiendavalt põhjendab veidi üksikasjalikumalt peatumist just sellel demograafilisel protsessil.

Eestlaste sündimuse ainulaadsus seisneb tema käesolevas kõrges tasemes. Eelpool oli juttu sündimustrendi langusest alla taastootmistaset 20-ndate aastate lõpul. Allapoole seda piiri, kõikudes summaarse sündimuskordaja kaudu mõõdetuna 1.85-2.00 vahel, jäi ta eestlastel neljakümneks aastaks. 60-ndate aastate lõpul sündimus aga tõuseb 3-4 aasta jooksul ca 20%, kui järelegi hinnata TFR abil: 1.90-1t 1966/67 a. kuni 2.29-le 1970/71 a. (joonis 4). Kõrgeks on jäänud sündimus siiani, kuigi on mõningai

määral vähenenud. Eestlaste sündimus 1968-88 on olnud keskmiselt 15% kõrgem kui perioodil 1928-1968. Perioodnaitajate abil määratud taseme muutus on leidnud kajastuse ka kohhordnaitajates. Joonis 5 esitab lüpliku sündimuskordaja 1985 a. seisuga (olgu täheldatud, et kõige viimased kohhordid graafikul pole veel nimetatud ajamomendiks fertiilses eest väljunud).

Muulased eestlaste sündimustõusuga kaasa ei läinud, neil jätkus teatud vähenetega koduregioonidele iseloomulik langustrend kuni 70-ndate aastate lõpuni. 80-ndatel aastatel, jällegi samalaadselt slaavi vabariikidega, toimub Eesti muulastel sündimuse tõus; mõneti eestlaste 60-ndate aastate tõusu meenutav. Ka eestlaste sündimus tõuseb teataval määral, kuid see jääb mitte-eestlaste vastavast trendist märgatavalt maha (joonis 4/).

Eestlaste sündimus pole kõrge mitte ainult dünaamikas, vaid eelkõige teiste demograafiliselt arenenud riikidega võrreldes. Kuigi demograafilise ülemineku lõpuni oli Eesti sündimustrend vaikese positiivse või negatiivse ajanihkega analoogne enamuse Euroopa riikidega, toimub edasine areng diferentseeritult. Kõikides madala sündimusega riikides toimus pärast II maailmasõda sündimuse märgatav tõus, millele omistati isegi omaette termin - baby-boom. Kõrgenenud sündimustase oli üsna pikaajaline. Alles 60-ndate aastate lõpul - 70-ndate alul algab sündimuse langustrend, mis 80-ndateks aastateks omandab sellise tähenduse, et võimaldab J. van de Kaa'l (1987) kirjutada teisest demograafilisest revolutsioonist. Eestlastel jäi sõjajärgne baby-boom olemata ning sündimus säilitas allpool taastootmispiiri

oleva taseme. Huvitav on juhtida tähelepanu asjaolule, et 1930-34 a. sündinute põlvkond, kelle aktiivseim sünnitusiga langes 50-ndatele aastatele, on madalaima lõpliku sündimuskordajaga eesti põlvkond /joonis 5/. Hiljem aga, kui sündimus Euroopas hakkab langema, toimub eestlastel ülalpool käsitletud tõus. Joonis 6 toob eestlaste TFR võrdluse mõnede Euroopa riikidega 1960-64 a. ja kaesoleval (1986) ajal. Üsna tõenäoline, et nüüdne kõrge sündimus eestlastel on otseselt seotud madala tasemega sõjajärgsel perioodil. Selle taustal tuleb avaldada imestust, kuivärd vähe on demograafide poolt uuritud baby-boom'i tekkemehhanismi ja eriti ootamatult pikka säilimisperioodi Euroopas.

Eestlaste kõrge sündimus on seda märkimisväärses, et ta säilib põhimõtteliselt samasuunalistes sotsiaalse keskkonna muutustes, mis iseloomustavad teisi arenenud riike. Eestiski toimib naiste individualiseerimisprotsess, tööhoive on siin kõrgemaid maailmas: 1979 a. rahvaloendusaaastal töötas naine 37.4 aastat (brutto-tööiga) oma keskmiselt 74.2 aasta pikkusest elueast /Nyyp, 1987/. Esmaabiellumisintensiivsus on langemas ja vabaabieli osatähtsus tõuseb. Viimane on just eestlastele muulastega võrreldes omasem. Seni meil uurimata fenomeni levikut võib näiteks aimata esmasündide juriidilise staatuse järgi. Eestlastel sündis 1987 aastal 35.9% esimestest lastest väljaspool juriidilist abielu ja veel 38.0% abielu esimese 7 kuu jooksul. Seega väljaspool abielu eostati 73.9% esimestest lastest. Mitte-eestlastel olid vastavad näitajad 16.9, 28.1 ja 44.9%. (Sellise käitumiserisuse tõttu on maapiirkondades, kus mitte-eestlasi on suhteliselt vähe, juriidilises abielus sündinud laste osatähtsus

vaiksem linnapiirkondadega võrreldes.) Niisiis, emantsipatsioon ja selle väljendusvormid pole laias laastus Eestis vähem omased kui mujal Euroopas, sündinise langust pole see aga seni põhjustanud.

Suremus Eestis kannab tüüpilist Ida-Euroopa pitserit. 60-ndate aastate lõpuks teusis keskmine eluiga 70 eluaastani (70.4 1969/70 a.) põhiliselt väikelaste suremuse languse arvel, edaspidi kasv lakkas ja toimus teatud langustrend. 1986/87 a. oli keskmine eluiga (71.0) praktiliselt samal tasemel kui 20 aastat tagasi. Kuigi meesce suremus on veidi langenud, jääb keskmise eluea sooline diferentsiatsioon väga suureks: meestel 66.4 ja naistel 75.1 (1986/87 a.). Eesti elanikkonda iseloomustab arenenud riikidele omane suremuspõhjuste struktuur, kuid samadesse põhjustesse surrakse varem, erit kehtib see südame-veresoonkonna haiguste kohta /Хиндов, 1988/. Seni ainukesed suremustabelid rahvuste lõikes (eestlased ja mitte-eestlased) on publitseeritud Tallinna elanikkonna kohta 1979 a. rahvaloendusandmete põhjal. Eestlaste keskmine eluiga (71.35) veidi ületas ritte-eestlaste oma (70.26), kuid suremuskõvera kuju oli üsna sarnane /Katus, 1983, lk.33-37/. Märgimisväärses erisuseks oli eestlaste väiksem suremus üle 70 aastaste inimeste seas. Võib oletada, et üldnahtajatest vähegi detailsem uuring tooks kaasa Eesti põlis- ja rändelise elanikkonna diferentsiatsiooni avaldumise, kuid paraku pole probleemiga tõsiselt tegeldud.

Demograafilise hetkesituatsiooni kujundamisel ja paari aastakümne jooksul tulevikus on kõigist demograafilise käitumise

erisustest tähtsamaks teguriks põlis- ja randelise elanikkonna vanusstruktuuride erisus. Joonis 8 võrdleb vanusstruktuure rahvuse ti 1979 a. rahvaloenduse baasil. Eestlaste struktuur on üsna lähedane stabiilsele, kui jätta kõrvale sõja poolt tekitatud lüngad eakamates vanusrühmades. Jälgitav on ka veidi väiksema arvulise põlvkond vanuses 10-34 aastat võrreldes oma vanematega: see on sündimuse madalseisu mõju. Omakorda kaks esimest vanusrühma on arvukamad, kõneldes 1979 aastaks alles kümnendi kestnud kõrgemast sündimusest. Mitte-eestlaste vanusstruktuur on üsna ebastabiilne, peegeldades eelkõige randeprotsesside kuigu.

Alates 55 eluaastast on jälgitav järjest kasvav suhteline eestlaste ülekaal mitte-eestlastega võrreldes. Olukord on vastupidine tööealiste võrdlusel. Laste suhtelised osakaalud on ligilähedased. Eestlaste vanusstruktuuri eakuse tõttu muutus nende iive 1978 a. negatiivseks, kuigi sündimus oli siis juba kõrge. Taastootmistasemest madalama sündimusega mitte-eestlased aga omavad soliidse loomuliku juurdekasvu noore vanusstruktuuri mõjul. Rahvaloendusandmete najal arvutatud demograafiline potentsiaal oli eestlastel 0.975 ja mitte-eestlastel 1.276, mis viitab eestlate 2.5%-st kahanemisele ja mitte-eestlaste 27.6%-st rahvaarvu kasvule vanusstruktuuri mõjul.

Vanusstruktuuride erinevus teravdab mitmeid üldsotsiaalseid probleeme põlis- ja randelise rahvastiku vahel. Ühtse sotsiaalpoliitika elluviimine on raskendatud, diferentseeritud lähenemine aga, nagu näitavad viimase aasta sündmused, mõtestatakse sageli mõlemalt poolt lahti kui diskrimineerimiskatsed.

KOKKUVÕTTE ASEHEL

Eesti randetagamaa rahvastikuprognosis näitab randepotentsiaali liiret kokkukuivamist seal ning depopulatsioonil võimalikkust järgmise sajandi esimesel kümnendil. Kui Eesti randetagamaa laienemine peatub, muutub vabariigi randesaldo negatiivseks järgneva 8-12 aasta jooksul.

Eesti rahvastiku demograafiline areng on aga endiselt määratud kahe käitumistüübi ning neid kandvate põlis- ja randelise rahvastiku vanusstruktuuride erisuste poolt. Tanaseks on sünnitusikka jõudnud juba esimene arvukam eestlaste kohhort (60-ndate aastate sündimuse tõusu tagajärg) ja vanusstruktuuris esinenud negatiivne potentsiaal on minetatud. Sündide arv eestlaste hulgas kasvab lähemal ajal isegi siis, kui sündimus peaks langema. Samal ajal iseloomustab randelist elanikkonda kiire vananemine, kuigi järgneva 20 aasta jooksul on oodata nende arvukuse märkimisväärtset kasvu. Ometi see kasv, nii suhteline kui ka veidi hiljem absoluutne, lakkab kusagil järgneva sajandi esimesel kümnendil.

Demograafilise arengu mittesünkroonsus Eesti ja ta naabrite vahel, olles sündinud enam kui 250 aastat tagasi, paistab oluliselt mõjustavat Eesti rahvastiku arengut veel ka järgmisel sajandil.

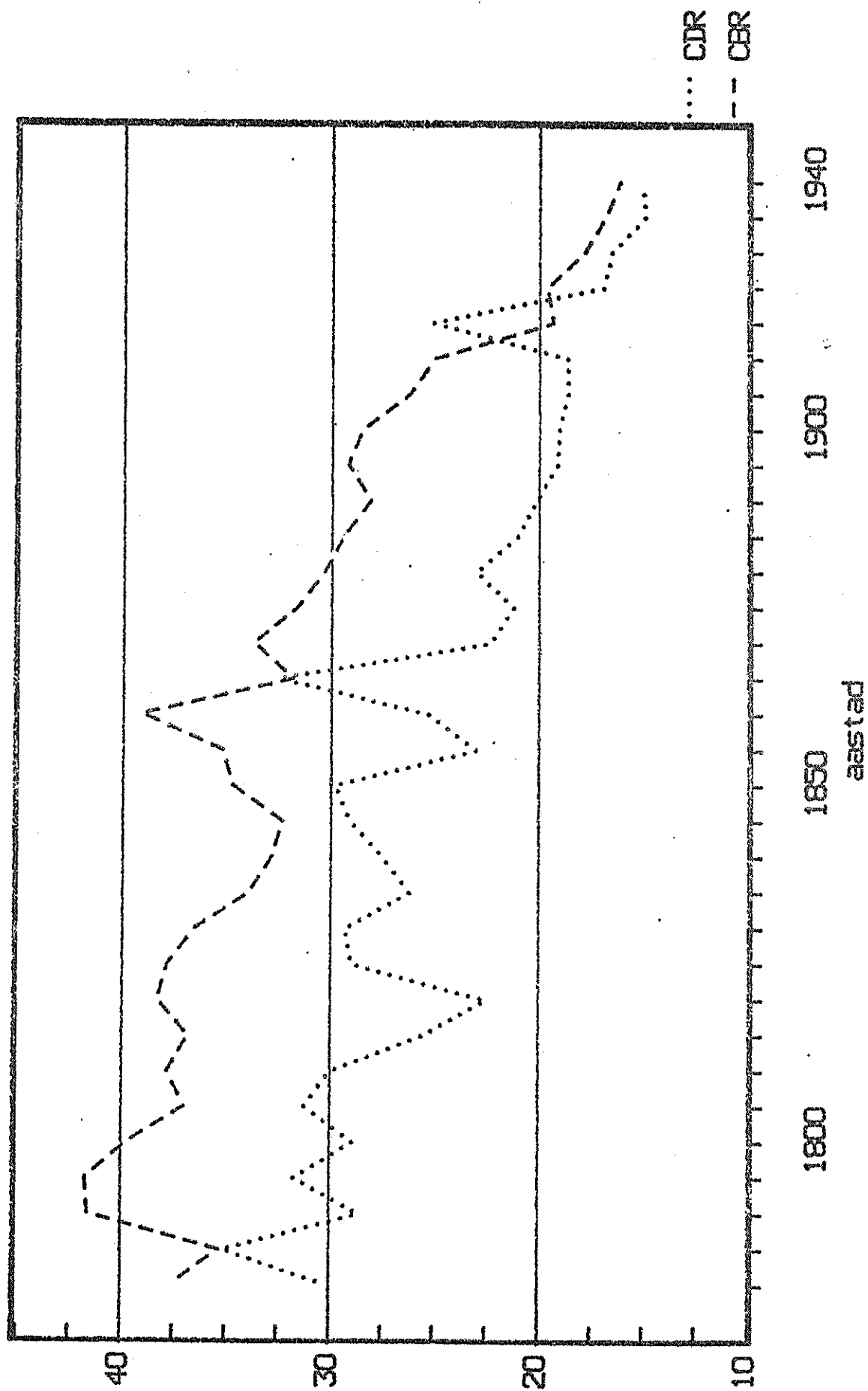
KIRJANDUS

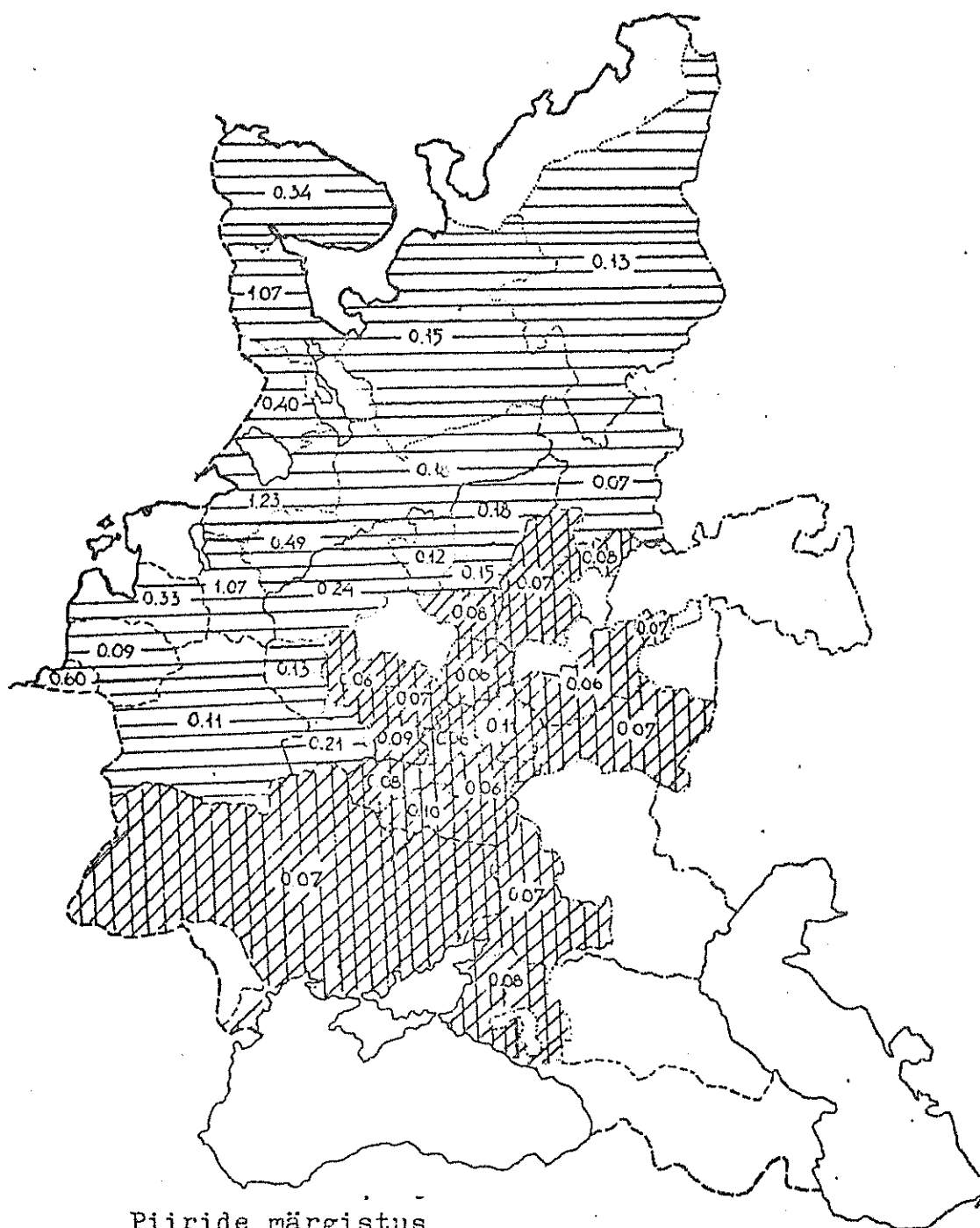
1. Eesti NSV rahvamajanduse näitarve, 1940. Kuukiri. No 1 - Tallinn.
2. Eesti NSV rahvamajandus, 1967-1987. Statistika aastaraamat. - Tallinn.
3. Hajnal J., 1965. European marriage patterns in perspective // D.Glass, D.Evers. (Eds.) Population in History. - London.
4. Johansen P., 1925. Siedlung und Agrarwesen der Esten im Mittelalter - Tartu.
5. Katus K., 1983. Tallinna rahvastiku demoaarengu perspektiivid. Kasikiri. - Tallinn.
6. Katus K., 1988. The Distinctions of Post-War Fertility Trend in Estonia. Report on IIASA Conference. RU No 7 - Tallinn.
7. Kaufmann V., 1967. Rahvastiku dünaamika ja seda mõjutanud seaduspärasused Eestis XX sajandi esimesel poolel (1897-1959). Dissertatsioon. - Tallinn.
8. Kero R., 1982. Suomen siirtolaisuuden historia I. - Turku.
9. Klinger A., 1988. The Future of Reproduction // Future Changes in Population Age Structures. IIASA Conference Papers. - Laxenburg, pp.63-97.
10. Kümmel T., 1986. Proportsioonid Eesti linnade arengus // Geograafia rakendusprobleeme Eestis. - Tallinn.
11. Laasi E., 1988. Kuritegu inimsuse vastu // Kodumaa, No 46 (1568) - Tallinn.
12. Laasi E., 1989. Veel kord lünkadest // Sirp ja Vasar, No 7 (2264) - Tallinn.
13. Laas K., 1978. Rahvastikuprotsessidest Eestis. - Tallinn.
14. Niinemets A., 1989. Võimu kuriteod //Edasi, No 131 (11958)-Tallinn.
15. Nigol A., 1918. Eesti asundused ja asupaigad Wenemaal. - Tartu.
16. Noorkõiv R., 1986. Kaadrikkonkurents, selle mehhanism ja seaduspärasused. Kasikiri -Tallinn.
17. Nõukogude Eesti, 1978. Entsüklopeediline teatmeteos. - Tallinn.
18. Moora H., 1961. Eesti NSV ajalugu, kd.1 - Tallinn.
19. Palli H., 1973. Ajaloolise demograafia probleeme Eestis. - Tallinn.
20. Palli H., 1988. Otepää rahvastik aastail 1716-1799. - Tallinn.

21. Parming T., 1972. Population changes in Estonia, 1930-1970 // Population Studies, vol 26, pp 53-78.
22. Pavlik Z., Hampl M., 1975. Differentiation of demographic systems according to development and rank with special regard to the third world. - The Hague.
23. Pullat R., 1981. Peterpuri eestlased. - Tallinn.
24. Rahva demograafiline koosseis ja korteriolud Eestis, 1924. Vihk I - Tallinn.
25. Rahvastikuprobleeme Eestis, 1937. I.III 1934 rahvaloenduse andmed. vihk IV. - Tallinn.
26. Rahvastik ja tervishoid Eestis, 1930. Eesti Demograafia. Vihk IV - Tallinn.
27. Saks E., 1960. Aestii. - Montreal-Heidelberg.
28. Taagepera R., 1987. Miks ja kuidas Eestist ära // Vikerkaar, No 1, lk. 60-65.
29. Tarvel E., 1970. Eesti NSV. Feodalismiajastu // ENE, 2 kd. - Tallinn.
30. The Biography of a People, 1974. Past and Future Population Changes in Sweden. - Gotheburg, Lund, Stockholm.
31. Vahre S., 1973. Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil (1782-1858) - Tallinn.
32. Van de Kaa D.J., 1987. Europe's Second Demographic Transition // Population Bulletin, vol 42, No 1.
33. Zelinski W., 1971. The Hypothesis of the Mobility Transition // Geographical Review, vol 61, No 2, pp. 219-249.
34. Авдеев А., 1988. Службы, связанные с планированием семьи // Региональные и медико-демографические особенности планирования семьи. - Москва, с.20-33.
35. Воспроизводство населения СССР, 1983. - Москва.
36. Выйме Л., 1975. Эстонские поселения на Черноморском побережье Кавказа. диссертация. - Tallinn.
37. Демографический энциклопедический словарь, 1985. - Москва.
38. Катус К., 1987. Анализ рождаемости населения Эстонской ССР. - Tallinn.
39. Катус К., 1982. Долгосрочные тенденции развития и управления демографической системой. диссертация. - Москва.

40. Катус К., 1969. Миграционное развитие Эстонии сквозь призму стратегии миграционной политики // Подходы к управлению миграционным развитием. - Таллинн, Furtbcoming.
41. Катус К., Пуур А., 1989. Данные миграции населения Эстонии // Подходы к управлению миграционным развитием. - Таллинн, Furtbcoming.
42. Катус К., Саккеус Л., 1986. Демографические и миграционные аспекты воспроизводства городского населения // Воспроизводственные процессы города. - Таллинн, с.28-47.
43. Козлов В., 1982. Национальности СССР. - Москва.
44. Козлов В., 1969. Динамика и численность народов. - Москва.
45. Лиги Х., 1973. Численность и размещение крестьянского населения в Эстляндии в XVIII веке // Уч.зап.ТГУ, Вып.316. - Тарту, с.231-301.
46. Лиги Х., 1974. Динамика крестьянского населения в Эстонии в 1712-1782гг. // Тезисы докладов на первом всесоюзном семинаре по исторической демографии. - Таллинн.
47. Лиги Х., 1976. Численность и размещение крестьянского населения в Южной Эстонии в 1711-1816 гг. // Уч.зап.ТГУ, Вып.371. - Тарту, с.33-101.
48. Маамяги В., 1976. Эстонские поселенцы в СССР. - Таллинн.
49. Население Советской Латвии, 1986. - Рига.
50. Палли Х., 1977. Воспроизводство населения Эстонии в XVIII-XIX вв. // Брачность, рождаемость, смертность в России и в СССР. - Москва, с.214-229.
51. Палли Х., 1980. Естественное движение сельского населения Эстонии 1650-1799. 1-3 том. - Таллинн.
52. Палли Х., 1988. Некоторые особенности воспроизводства социальных слоев в эстонской деревне в XVIII веке. Доклад на Всесоюзной конференции по исторической демографии. - Таллинн.
53. Пуур А., 1987. Анализ занятости населения Эстонской ССР. - Таллинн.
54. Райд Я., 1978. Прибалтийские немцы в буржуазной Эстонии. - Таллинн.
55. Рашин А., 1956. Население России за сто лет (1811-1913). - Москва.
56. Хинтов Э., 1988. Социальные факторы сердечно-сосудистных заболеваний // Воспроизводство населения и демографическая политика. - Рига, с.120-127.

Joonis 1. SUNDIMUSE JA SUREMUSE
 ULDKORDAJATE DUNAMIKA, 1782-1940

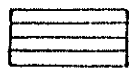
Piiride märgistus

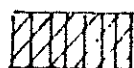
1 - - - - - NSVL

2 - - - - - Liiduvabariigid

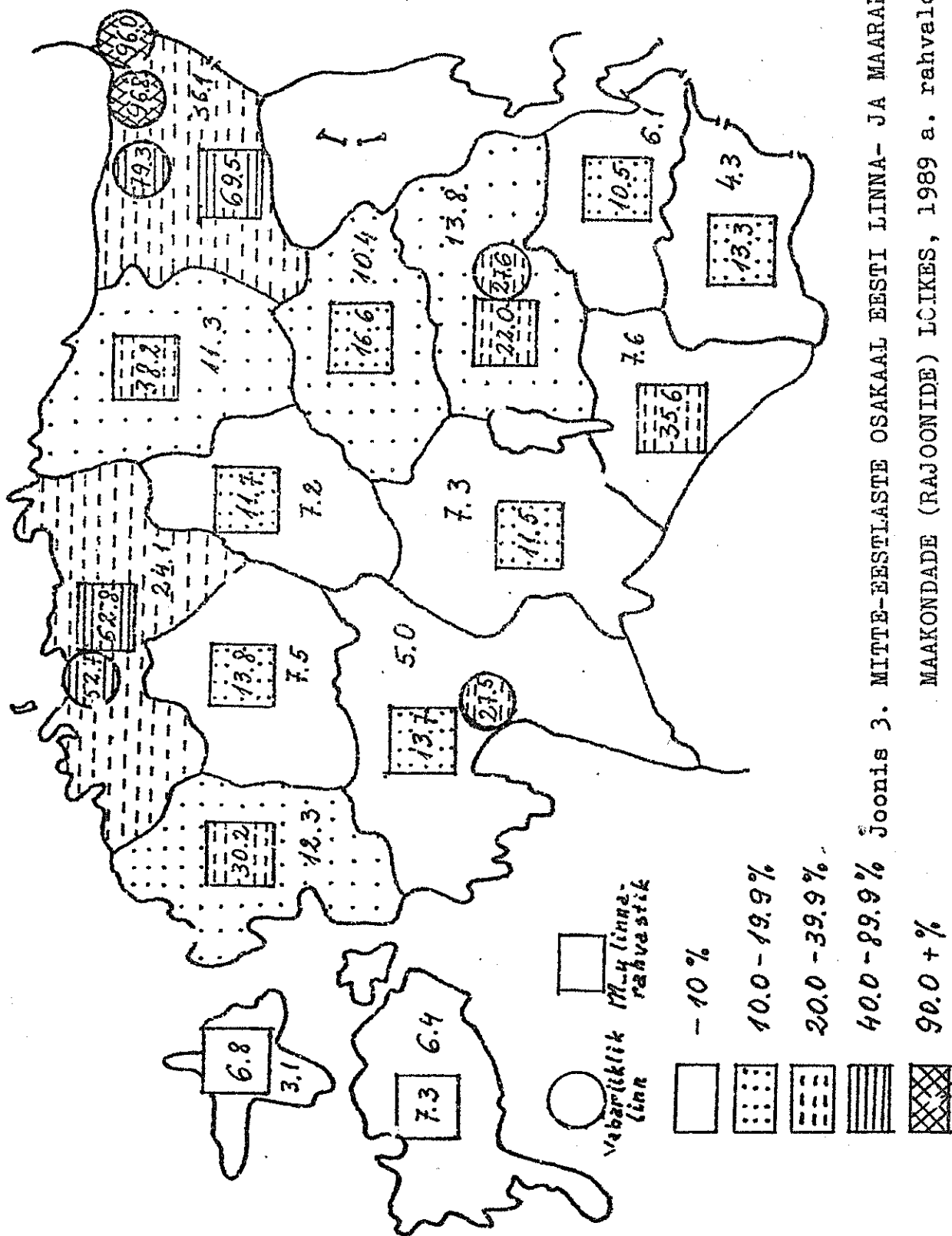
3 - . - . - . Oblastid

4 - - - - - Majandusregioonid

 Eesti rändetagamaa
1959 a.

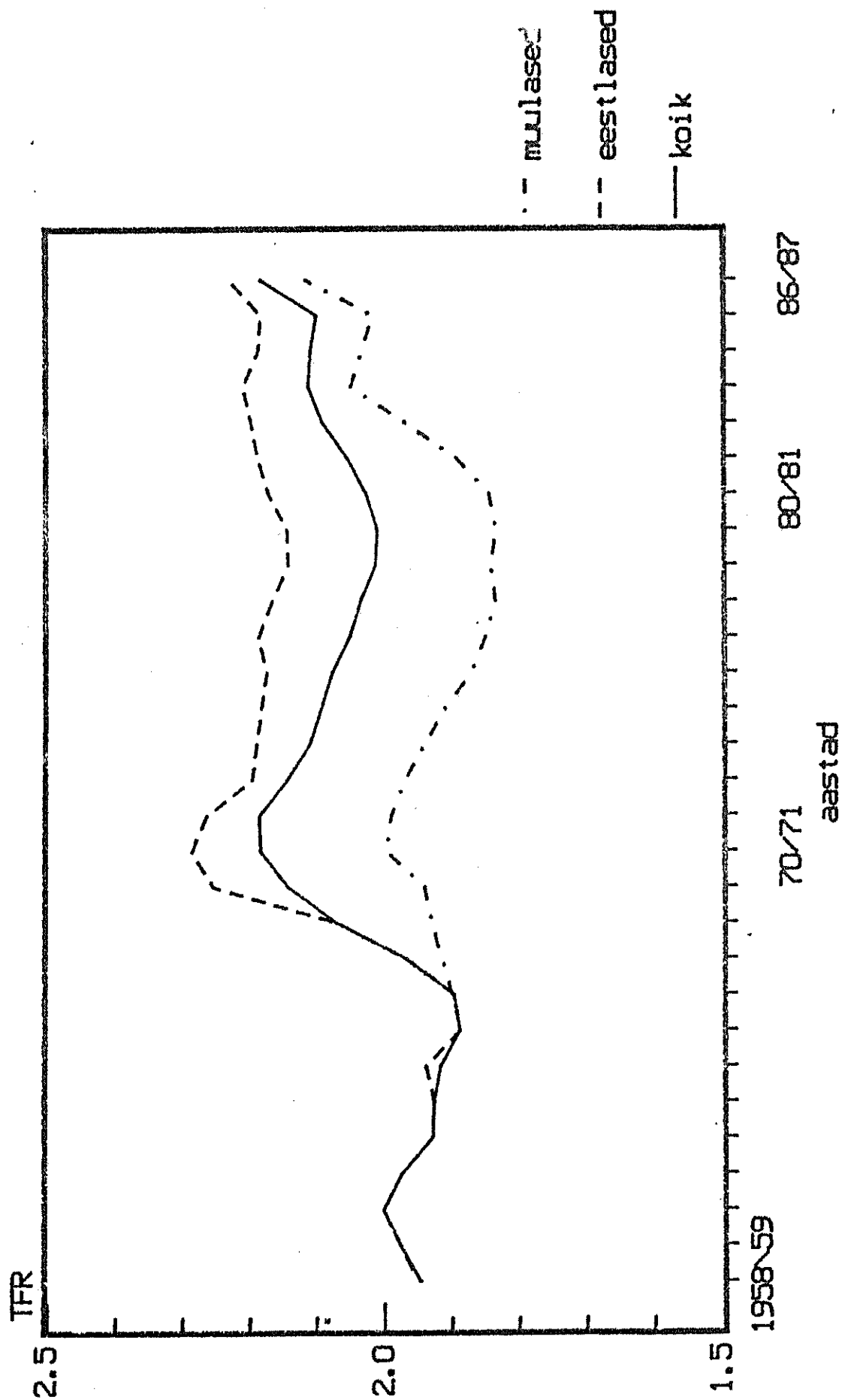
 Rändetagamaa laiene-
mine 1959-1979 a.

Joonis 2. EESTI RANDETAGAMAA OBLASTITE LÕIKES. Arvud kaartil tähistavad tagamaa rahvastiku rände üldkoeffitsientide Eestisse 1979 a.

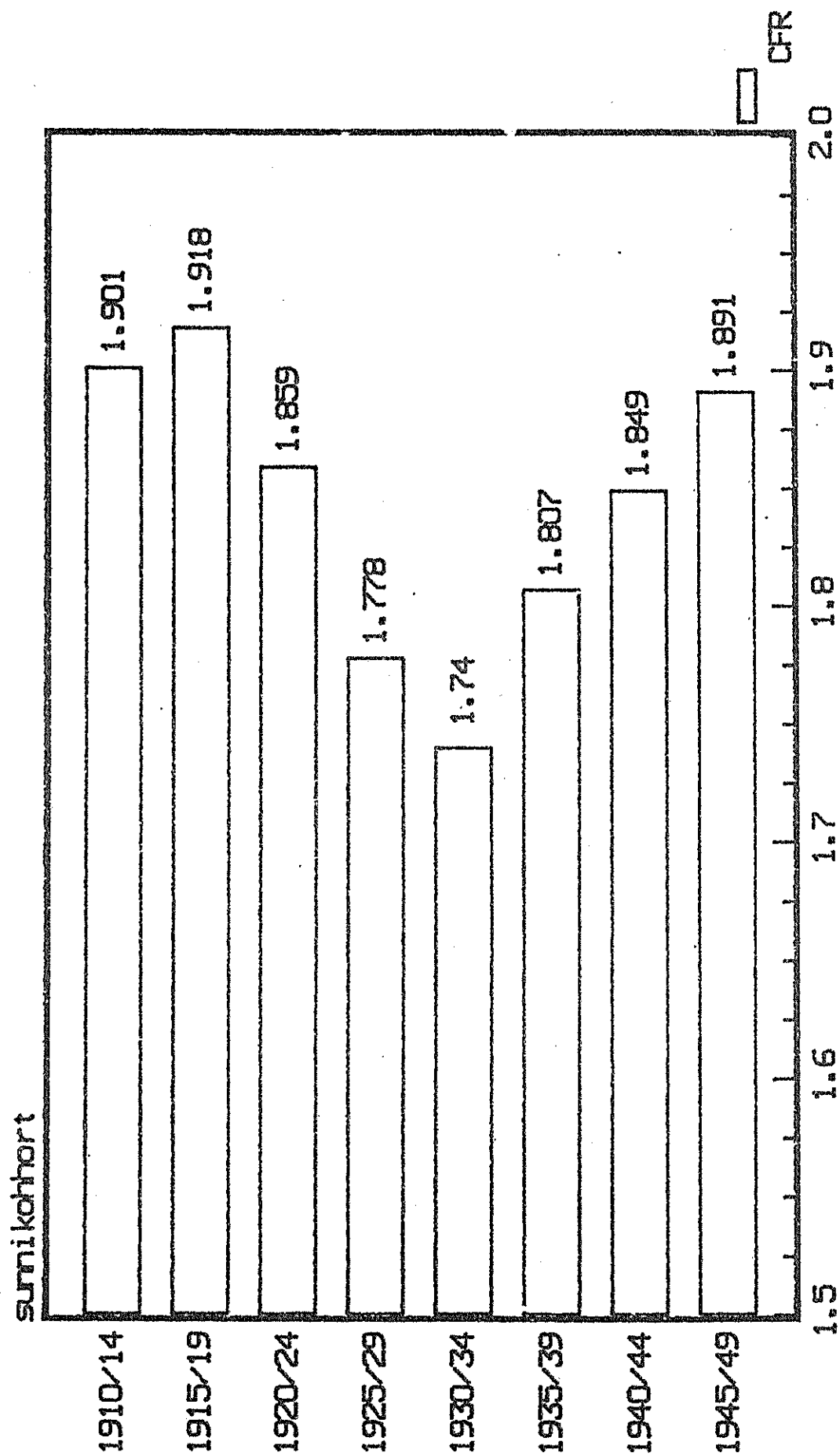

Joonis 3. MITTE-EESTLASTE OSAKAAL EESTI LINNA- JA MAARAHVASTIKUS
 MAAKONDADE (RAJAOONIDE) LCIKES, 1989 a. rahvaloendus

Joonis 4. SUMPARSE SUNDIMUSKORDAJA
 DUNAMIKA, 1958-1987
 [Katus, 1988, p.131]

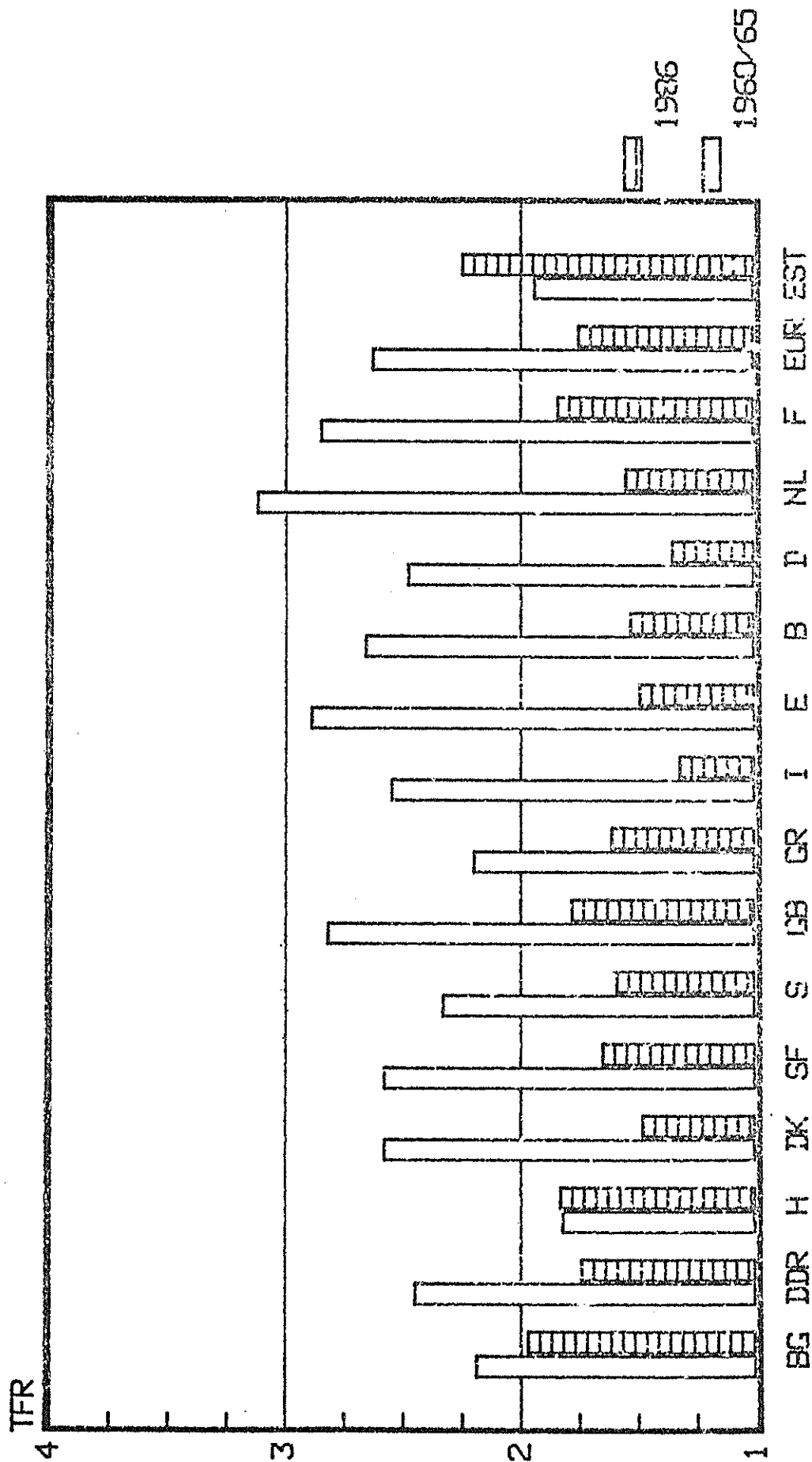

Joonis 5. LOPLIK SUNDIMUSKORDAJA EEST-
LASTE SUNNIKOHORTIDES 1910-1950,
SEISUGA 1985 AASTAL

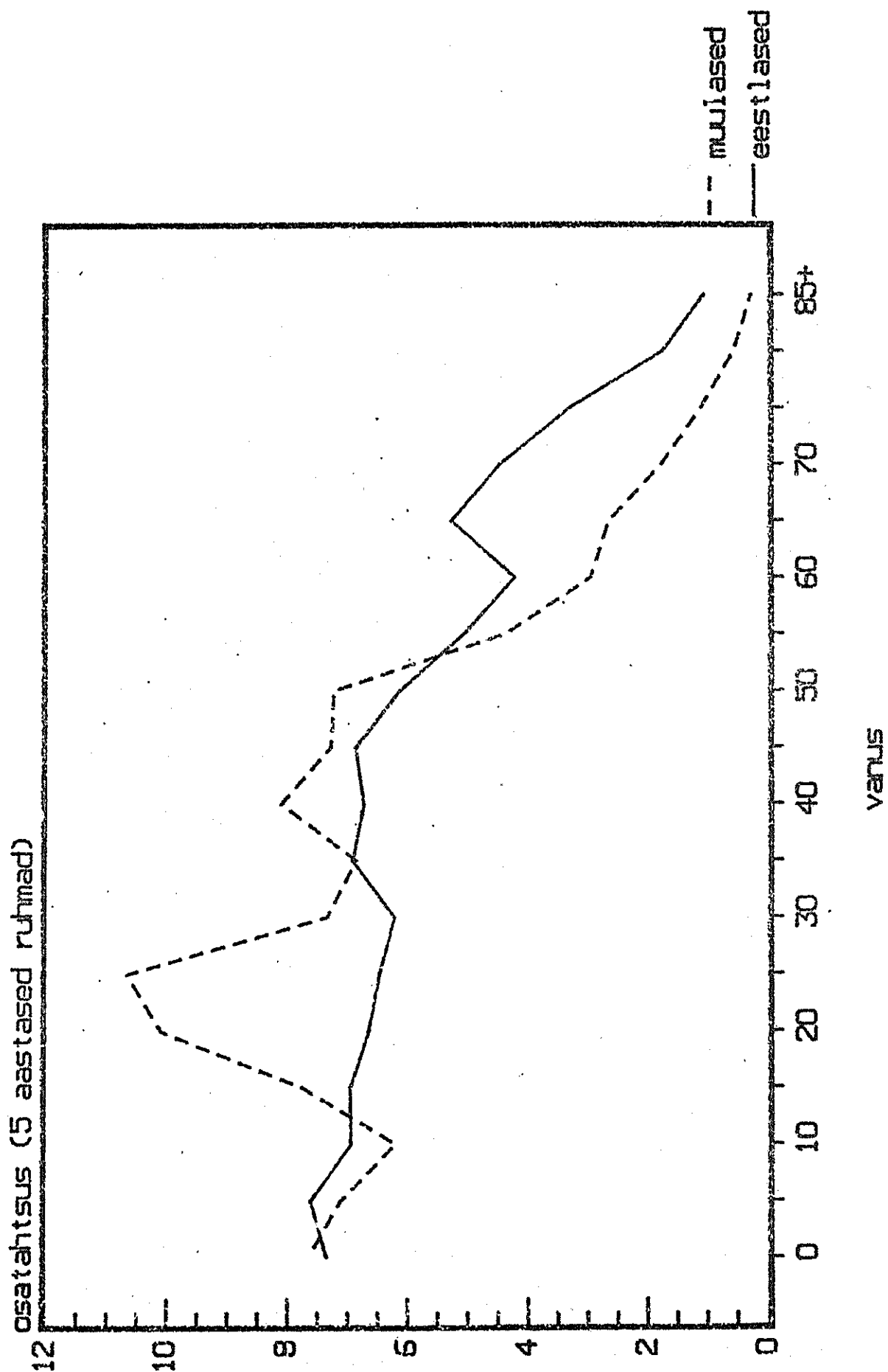
loplik sundimuskordaja

Joonis 6. EESTLASTE SUNDIMUSE VORDLUS
EUROOPA RIIKIDEGA, 1960-64 ja 1986
[Klinger, 1988]

riigid

Joonis 7. EESTLASTE JA MUULASTE
VANUSSTRUKTUURIDE VÕRDILUS, 1979 A.

EESTI RAHVASTIKUSTATISTIKAT

Tabel 1 RAHVAAHV

AASTA	RAHVAAHV	
1200	150 000	- 200 000
1500	240 000	- 280 000
1620	70 000	- 100 000
1695	350 000	- 400 000
1712	150 000	
1850	730 000	
1881 (29.12)	881 455	
1897 (28.01)	945 068	
1922 (28.12)	999 473	(1 107 059)*
1934 (1.03)	1 018 402	(1 126 413)*
1940	1 011 900	(1 121 939)*
1941 (1.12)		(1 017 800)*
1955	1 157 300	
1959 (15.01)	1 196 791	
1965	1 284 800	
1970 (15.01)	1 356 079	
1975	1 426 033	
1979 (17.01)	1 464 476	
1985	1 528 196	
1989 (12.01)	1 565 662	
1990	1 575 545	

1881-1941 1881 aasta rahvaloendusterritoorium

1955-1990 Eesti NSV territoorium

* Eesti Vabariigi territoorium

(rahvaloenduse labiviimise aeg)

Allikad:

/Eesti NSV..., 1940; 1967-1987; Moora, 1961, lk.82; Nõukogude..., 1978, lk.40; Tarvel, 1970, lk.76; Vahtre, 1973, lk.236; Катус, 1982, с.62-65, 103-104; Лиги, 1974, с.19-21; Палли, 1977, с.216; 1980, т.1, с.133/

Tabel 2 SUNDIMUSE JA SUREMUSE ULDKORDAJATE NING LOOMULIKU
IIBE DUNAAMIKA

AASTA	SUNDIMUSE ULDKORDAJA	SUREMUSE ULDKORDAJA	LOOMULIK IIVE
XVII sajandi vii- mased aastakümned	39.0	33.3	5.7
1730-1734	40.7(1)	20.3(2)	20.4
1772	42.5(3)	27.9(3)	14.6
1782-1785	37.6	30.1	7.5
1786-1790	35.3	35.1	.2
1791-1795	41.6	28.6	13.0
1796-1800	41.7	31.7	10.0
1801-1805	39.7	28.9	10.8
1806-1810	37.0	31.2	5.8
1811-1815	37.8	30.0	7.8
1816-1820	36.8	25.6	11.2
1821-1825	38.3	22.5	15.8
1826-1830	37.8	29.0	8.8
1831-1835	36.5	29.3	7.2
1836-1840	33.9	26.2	7.7
1841-1845	32.8	27.5	5.3
1846-1850	32.3	29.1	3.2
1851-1855	34.7	29.8	4.9
1856-1860	35.2	25.0	11.2
1861-1865	39.1	25.3	13.8
1866-1870	31.8	32.5	-0.7
1871-1875	33.7	22.3	11.4
1876-1880	31.6	21.2	10.4
1881-1885	30.3	23.0	7.3
1886-1890	29.4	21.0	8.4
1891-1895	28.1	20.1	8.0
1896-1900	29.2	19.1	10.1
1901-1905	28.5	19.0	9.5
1906-1910	26.2	18.6	7.6
1910-1914	25.0	18.6	6.4
1915-1919	19.3	25.1	-5.8
1920-1924	19.6	16.9	2.7
1925-1929	17.8	16.5	1.3
1930-1934	16.8	14.9	1.9
1935-1939	16.1	15.0	1.1
1940-1943	17.3	20.1	-2.8
1950-1954	18.3	13.4	4.9
1955-1959	16.9	11.1	5.8
1960-1964	16.0	10.5	5.5
1965-1969	14.7	10.7	4.0
1970-1974	15.5	11.0	4.5
1975-1979	15.0	12.0	3.0
1980-1984	15.5	12.2	3.3
1985-1989	15.7	11.9	3.8

- (1) 28 Kihelkonda
- (2) 36 Kihelkonda
- (3) 10 Tartumaa kihelkonda

1782-1860 Rakvere maakond Eestimaa kubermangus
1861-1910 Eestimaa kubermang

Allikad:

/Eesti NSV.... 1967-1987; Laas. 1978. lk.84-86; Rahvastiku-
probleeme.... 1937. lk.109.135; Vahtre. 1973. lk.211-262; Палли,
1980, т.с.101, т.2. с.21-29; Рашин. 1956, с.154.188/

Tabel 3 RAHVASTIKU VANUSSTRUKTUUR

AASTA	V A N ' I S R U H M A D								
	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80+
1782									
KBIK	27.0	21.2	16.2	12.4	9.2	6.1	4.9	2.2	0.6
MEHED	24.8	21.8	16.6	12.4	9.4	6.6	5.2	2.3	0.6
NAISED	29.3	20.6	15.8	12.4	9.0	5.6	4.6	2.0	0.6
1795									
KBIK	26.8	19.9	18.2	14.2	9.8	6.4	3.1	1.2	0.4
MEHED	26.2	19.6	18.8	14.5	10.0	6.1	3.1	1.2	0.4
NAISED	27.4	20.2	17.6	13.9	9.6	6.7	3.1	1.2	0.4
1816									
KBIK	27.0	25.9	14.7	11.8	10.9	6.4	2.5	0.6	0.2
MEHED	30.1	26.7	13.2	9.8	10.4	6.3	2.7	0.6	0.2
NAISED	24.2	25.1	16.1	13.6	13.2	6.5	2.3	0.6	0.2
1834									
KBIK	28.5	21.9	16.8	14.7	8.1	6.2	2.7	0.7	0.1
MEHED	30.1	22.5	17.1	14.1	7.6	5.5	2.5	0.6	0.0
NAISED	27.1	21.3	16.6	15.6	8.6	6.9	2.9	1.0	0.2
1850									
KBIK	22.5	22.7	19.8	13.8	11.0	7.1	2.5	0.6	0.0
MEHED	23.4	23.6	19.0	14.2	10.9	6.7	2.3	0.4	0.1
NAISED	21.7	21.9	20.5	13.8	11.1	7.5	2.7	0.8	0.0
1858									
KBIK	22.7	19.5	20.4	15.3	10.7	7.6	3.2	0.6	0.0
MEHED	23.7	20.2	19.8	14.3	11.1	7.8	3.2	0.4	0.0
NAISED	21.8	18.9	21.0	16.6	10.3	7.4	3.2	0.8	0.0
1881									
KBIK	23.6	19.8	16.6	12.2	10.9	8.8	5.5	2.0	0.6
MEHED	24.5	20.3	16.4	12.0	10.8	8.6	5.2	1.8	0.4
NAISED	22.8	19.3	16.8	12.4	11.1	9.0	5.8	2.2	0.7
1897									
KBIK	22.0	19.1	16.4	14.1	10.5	8.1	6.2	2.9	0.6
MEHED	22.9	19.7	16.4	14.0	10.4	7.8	5.8	2.6	0.5
NAISED	21.2	18.6	16.4	14.2	10.7	8.4	6.7	3.2	0.7
1922									
KBIK	15.1	19.5	16.7	14.1	12.4	10.1	7.6	3.5	1.0
MEHED	16.2	20.8	16.6	13.7	12.3	9.8	6.9	3.1	0.7
NAISED	14.1	18.4	16.9	14.4	12.6	10.4	8.2	3.9	1.2

1934									
KBIK	15.2	14.1	18.0	16.4	12.7	10.8	8.1	4.6	1.2
MEHED	16.3	15.2	19.3	15.3	12.0	10.1	7.2	3.7	0.8
NAISED	14.2	13.1	16.8	15.6	13.3	11.3	8.9	5.4	1.4
1959									
KBIK	15.8	14.0	16.9	14.5	11.7	11.9	8.5	5.0	1.6
MEHED	18.4	16.2	18.9	13.7	11.0	10.7	6.7	3.5	1.0
NAISED	13.8	12.4	15.3	15.2	12.3	12.8	10.0	6.2	2.1
1970									
KBIK	14.7	15.0	14.4	15.8	13.6	9.7	9.4	5.4	1.9
MEHED	16.4	16.9	16.3	16.9	12.9	8.5	7.5	3.5	1.0
NAISED	13.2	13.3	12.8	14.9	14.3	10.7	11.0	7.0	2.7
1979									
KBIK	14.9	13.9	15.9	13.5	14.2	11.3	8.2	6.0	2.1
MEHED	16.4	15.5	17.6	14.4	14.7	9.9	6.4	4.1	1.1
NAISED	13.6	12.5	14.3	12.8	13.9	12.5	9.6	7.8	3.0
1989									
KBIK	15.2	14.2	14.3	15.0	12.2	12.3	9.1	5.2	2.5
MEHED	16.5	15.8	15.5	15.9	12.5	11.9	7.3	3.5	1.3
NAISED	14.0	12.9	13.2	14.3	11.9	12.6	10.8	6.8	3.6

1782-1858 Rakvere maakond

Allikad:

/Rahva..., 1924. lk.19-20; Rahvastikuprobleeme..., 1937. lk.15;
Vahtre, 1973. lk.152; Karyc, 1982. c.195-196/

Tabel 4 SUNDIMUSE VANUSKORDAJAD

AASTA	SUNDIMUS VANUSRÜHMADES							TFR
	-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	
1922/23	9.6	89.9	138.4	121.2	89.2	41.9	5.9	2.48
1930	13.6	83.8	103.9	97.0	65.9	30.7	3.4	1.99
1935	15.5	78.3	105.0	89.9	62.1	26.0	2.8	1.90
1958/59	20.1	122.3	119.1	72.9	41.9	12.0	.9	1.95
1965/66	23.5	129.9	114.6	68.8	30.7	9.4	.7	1.89
1970/71	31.7	161.8	131.6	73.1	31.0	7.1	.5	2.18
1975/76	34.6	165.4	122.1	60.9	26.1	6.2	.3	2.08
1980/81	43.8	167.3	111.8	55.4	22.0	4.9	.3	2.03
1985/86	44.0	169.5	117.1	59.7	25.0	4.8	.2	2.10

Tabel 5 RAHVASTIKU KESKMINE ELUIGA

AASTA	KBIK	MEHED	NAISED
1783-1794 *	29	25	34
1857-1858 **	37	...	...
1896-1897	41.6	...	...
1932-1934	56.4	53.1	59.6
1958-1959	68	64	72
1965-1966	70	66	74
1969-1970	70.4	65.5	74.5
1979-1980	69.4	64.2	74.2
1985-1986	70.4	65.5	74.9

* Karuse kihelkond

** Rakvere kihelkond

Allikad:

/Eesti NSV..., 1967-1987; Rahvastik..., 1930, lk.68-87;
Rahvastikuprobleeme..., 1937, lk.141; Vahtre, 1973, lk.224;
Кослов, 1969, с.98; Палли, 1980, т.2, с.63/

Tabel 6 RANDEVOOD

AASTA	VALJARANDEVOOG			SISSERANDEVOOG		
	Kogu	Sise-	Valis-	Kogu	Sise-	Valis-
1953	85670	...	...	108719	...	...
1954	91441	...	...	102604	...	...
1955	87416	...	...	94292	...	...
1956	89852	50664	39188	106553	56049	50504
1957	86419	50676	35743	94279	55143	39136
1958	85476	50879	34597	92261	56742	35519
1959	75439	47579	27860	84283	53834	30449
1960	81469	52032	29437	85219	55262	29957
1961	72627	51802	20825	81249	55072	26177
1962	74416	51806	22610	84306	56055	28251
1963	73057	51893	21164	85990	57672	28318
1964	74517	51889	22628	85875	56271	29604
1965	75125	51926	23201	83419	54116	29303
1966	80152	54136	26016	86268	56229	30039
1967	81124	55012	26112	87407	57456	29951
1968	86008	56583	29425	96089	58740	37349
1969	90135	59227	30858	103310	61184	42126
1970	88204	58110	30094	100864	59500	41364
1971	89900	60049	29851	100820	61146	39674
1972	87533	59183	28350	95599	60295	35304
1973	87518	58554	29073	94774	58756	36018
1974	88071	56591	31480	92756	57527	35229
1975	87756	56789	30967	92099	57829	34270
1976	82236	53726	28510	87078	53770	33308
1977	80315	53928	26387	87876	53355	34521
1978	80272	53389	28883	85469	53273	32196
1979	79286	53093	26193	83378	52287	31091
1980	75307	50427	24880	82435	50936	31499
1981	75397	49727	25670	81856	50000	31856
1982	74167	48631	25536	79870	48954	30916
1983	72350	47300	25050	77547	47468	30079
1984	71376	47682	23694	77694	48225	29469
1985	72318	48062	24256	80485	48523	31962
1986	71902	48389	23513	79905	49155	30750
1987	71001	47747	23254	78850	49106	29744
1988	62661	41847	20814	66715	43107	23608
1989	54557	37049	17508	60329	37225	23104

Randevood ei sisalda rannet üle NSVL riigipiiri

Allikas:

/Карыс, Пыпр, 1989/